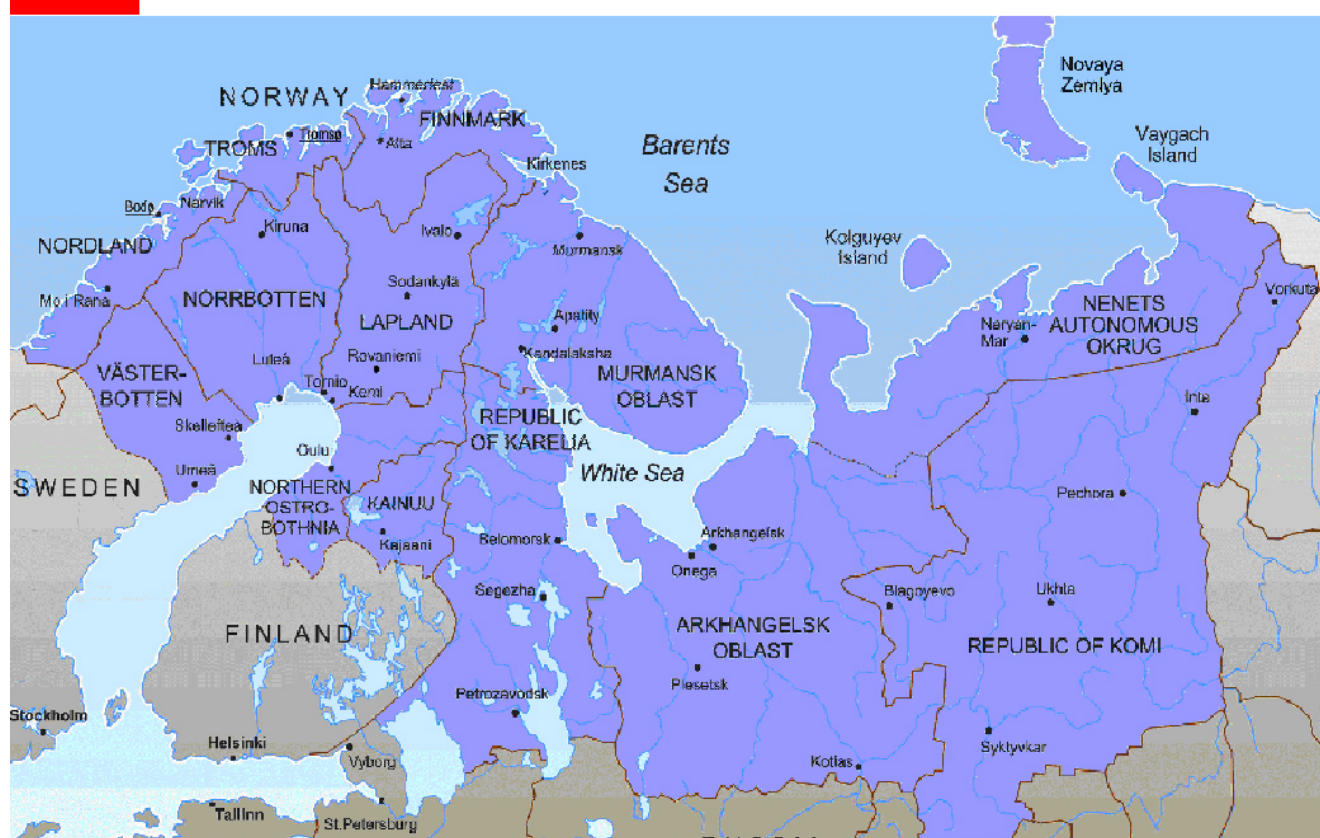

For nord!

Utfordringer og muligheter for nordområdene
Med særlig vekt på Barentsregionen

Februar 2005

Barentssekretariatet
Postboks 276
9915 Kirkenes
Tlf. 78 97 70 50
www.barents.no

Landsdelsutvalget
8002 Bodø
Tlf. 75 50 34 20
www.landsdelsutvalget.no

Forord

Regjeringen besluttet i mars 2003 å opprette et ekspertutvalg for nord-områdene. Utvalgets mandat var å identifisere de utfordringer og muligheter som Norge står overfor i nord, og vurdere hvordan norske interesser best kan ivaretas. Utvalget avleverte sin rapport NOU 2003:32 Mot nord! 8. desember 2003. Denne rapporten vitner om en økt forståelse fra myndighetenes side om nødvendigheten av en ny nordområde-politikk.

Politikerne i Landsdelsutvalget for de fire nordligste fylkene fant mye positivt i NOU 2003:32, men ønsket allikevel at enkelte sentrale deler i rapporten ble gitt en mer utfyllende vinkling.

Flere av rapportens anbefalinger må ses på som en klar nedprioritering av det regionale politiske nivå. Nord-Norge må delta i de avgjørelsene som tas for utviklingen av nordområdene. Ressursene som skal forvaltes befinner seg i nord, og beslutninger innenfor sentrale deler av regional utviklingspolitikk har særlig betydning i denne landsdelen. På mange områder vil det derfor være naturlig å regionalisere beslutningsmyndigheten.

NOUen anbefaler også redusert fokus på Barentssamarbeidet. Landsdelsutvalget (LU) på sin side ønsker tvert imot at Barentssamarbeidet videreføres på et høyt nivå.

Det regionale Barentssamarbeidet har vært vellykket og fungert etter intensjonen. Nordnorske politikere og institusjoner har gjennom Barentssamarbeidet opparbeidet nære relasjoner og bredt nettverk i nordområdene. De har en solid erfaring og kunnskap om nordområdepolitikken og grenseregionalt samarbeid. Dette må videreutvikles. På det nasjonale plan danner samarbeidet en solid plattform for drøfting av aktuelle nordområdespørsmål.

På denne bakgrunn besluttet LU å utarbeide en tilleggsutredning til NOU 2003:32. Utredningen omhandler sentrale områder knyttet til nordområdepolitikken.

Følgende vedtak ble fattet i Landsdelsrådet 27. februar 2004:

LR nedsetter en administrativ arbeids-gruppe relatert til Regjeringens Stortings-melding basert på NOU 2003:32 . Mot Nord. Meldingen

er bebudet i vårsesjonen. Hensikten er å lage en skyggemelding, som er vesentlig mindre omfattende enn Stortingsmeldingen, men som fokuser på noen av de sentrale punktene i Nordområde-problematikken:

Barentssamarbeidet, ressursforvaltning, petroleum, sjømat og sjøsikkerhet. Barentssekretariatet bes stå for det praktiske arbeidet i arbeidsgruppen med sikte på å komme frem med en skyggemelding. I arbeidsgruppen deltar også fylkeskommunene og LU.

Dette vedtaket ble bekreftet av Landsdelsutvalget i dets møte 27. mai, der det samtidig ble presisert at arbeids-gruppen også skulle følge opp tidligere arbeid i LU med utredningen "Den besværlige freden". I tillegg til de områdene som mandatet skisserer opp, ble derfor sikkerhetspolitikk et naturlig område å inkludere i utredningen. Likeledes er urfolksspørsmål så sentrale for landsdelen at disse ble inkludert i et eget avsnitt.

Formålet med denne tilleggsutredningen er å understreke de mulighetene som ligger i nord. Det må være et nasjonalt fokus og omforente strategier for utviklingen av nordområdene. Det regionale politiske nivå i nord må ha en sentral rolle i utviklingen av nordområdene.

Tilleggsutredningen fremmer landsdelens synspunkter innenfor særlig viktige enkeltområder av nordområdepolitikken. Med andre ord: Nordområdene sett nordfra.

En har i denne utredningen konsentrert seg særlig om forholdet til Barents-samarbeidet. En viktig grunn til det er NOU-ens nedprioritering av dette viktige internasjonale, freds- og tillitsskapende arbeid.

FORORD	3
INNHold	4
INNLEDNING	6
SIKKERHETSPOLITIKK	8
Trusler i nord	
Kryssende internasjonale interesser	
Forsvaret i nord	
PETROLEUM	11
Olje- og gassreservene i nord	
Utfordringer og muligheter	
FoU/Utdanning	
FISKERESSURSER - SJØMAT	14
Regionale kvoter	
Havbruksnæringen	
Andre vekstområder	
FoU/Utdanning	
Samarbeid med Russland	
Den sentrale periferi	
SJØSIKKERHET OG MILJØ	19
Atomsikkerhet	
URFOLK	22
Nordområdepolitikk i urfolksperspektiv	
Russiske urfolks levekår	
BARENTSSAMARBEIDET	25
Det regionale Barentssamarbeidet	
Barentsmilliarden.	
Utdanning og forskning	
Helse	
Det sentrale Barentssamarbeidet	

Innledning

Norge, Nord-Norge og nordområdene er inne i en brytningstid hvor økt globalisering gir nye utfordringer og nye muligheter. Globaliseringen vil kunne resultere i en styrking av regionene. Denne utviklingen må ses som en viktig bakgrunn for den pågående norske regionaliseringsdebatten.

I framtiden vil vi kunne få sterkere regionale maktsentre og et større grunnlag for regional påvirkningskraft. Internasjonalisering av markeder fører til økte krav til spesialisering og effektivisering og påfølgende behov for omstillingsevne.

I Nord-Norge, der befolkningstettheten er lav og avstanden til markedene lang, stilles store krav til nytenkning om næringsutvikling, miljø og ressurser. Fiskerinæringen er viktig for opprettholdelse av levende kystsamfunn i nord. Fiskeriene har lang erfaring og store marine ressurser tilgjengelig, noe som gjør at næringen stiller sterkt i internasjonal konkurranse. Markedene i Russland og Øst-Europa vil i årene fremover bli stadig viktigere for avkastning av nordnorsk fisk.

Nord-Norge er også et lovende område for olje- og gassutvinning. Både norske og internasjonale petroleumsselskaper ser med økende interesse på havområdene i regionen.

Snøhvit-feltet, der produksjonen er ventet å starte i løpet av 2005, kan bli ett av flere sentre for utvinning. Forventede funn av olje og gass kan gi ny vekst i regionen, og bidra til at Norges økonomiske tyngdepunkt gradvis trekkes nordover.

Utvinning av petroleum fører samtidig med seg økte krav til miljø sikkerhet og naturforvaltning. Barentshavet er et av verdens mest produktive havområder, og utslipp av olje og farlige kjemikalier kan gi alvorlige og langvarige konsekvenser for de marine økosystemer.

Miljøgifter og forurensing kjenner ikke landegrenser. I nordområdene ses konsekvensene av global forurensing sterkere enn noen andre steder i verden. Klimaforandringene på Svalbard har vist seg å gå raskere enn noen kunne forestilt seg for bare få år siden. Arktisk Råd er i denne sammenhengen et viktig forum for internasjonalt samarbeid.

Klimaforandringer og økende press fra petroleumsindustrien vil i årene fremover påvirke ressursgrunnlaget i regionen og dermed også næringsvirksomhet og befolkning. Blant gruppene som vil kunne føle følgene av denne utviklingen sterkest er urfolkene i nord, både på norsk og russisk side av grensen.

Mens Norges forhold til Russland i årtier var preget av kald krig og lukkede grenser, så bygger dette forholdet i dag på styrket tillit og tro på fremtiden. Russland vil i årene fremover bli stadig viktigere for nordnorsk økonomi. De store olje og gassressurser på russisk side i Barentshavet kan føre til sterkere samarbeid mellom norsk og russisk petroleumsindustri, og også til økt trafikk på tvers av grensen.

Samtidig skaper utviklingen innen russisk olje og gassproduksjon bekymring i forhold til miljøforvaltning og sikkerhet i nord. Dette gjelder både transport av olje langs norskekysten og den forventede utbyggingen av store olje- og gassfelt i Barentshavet. Russland forblir dessuten en militær stormakt med en sterk flåte basert i Murmansk fylke.

Den sterke interessen for de russiske petroleumsressursene i nord fra både EU og USA kan dessuten sette Norge i en sikkerhetspolitisk vanskelig situasjon mellom tre stormakter, der etablerte alliansebånd ikke nødvendigvis sikrer norske interesser.

Norge må være offensiv i forhold til utviklingen i nord. Landet må ta miljøutfordringene på alvor. Samarbeidet med Russland må videreutvikles politisk og økonomisk, men også innen den sosial

sektor. Barentssamarbeidet ble etablert for å ivareta nettopp disse interessene, og bør derfor styrkes i årene fremover.

Nord-Norge står i en brytningstid, i forhold til økonomi, politikk og miljø, og i forhold til våre naboer, Russland og EU. En enhetlig, ny norsk nordområdepolitikk må utvikles for å sikre våre interesser.

Sikkerhetspolitikk

Etter oppløsningen av Sovjetunionen, er trusselbildet for Norge blitt radikalt endret. På samme måte som internasjonal sikkerhetspolitikk ikke lenger domineres av bipolar tenkning, men av et mangfoldig trusselbilde, står det norske Forsvaret overfor et mangfold av sikkerhetspolitiske utfordringer. Norge kan således sies å ha gjennomgått en sikkerhetspolitisk "normalisering". Landet har i dag ikke én ytre fiende i form av en stat, men står overfor et komplekst trusselbilde med en rekke ulike utfordringer.

Mens Sovjetunionen i årtier var Vest-Europas hovedfiende og Nato den viktigste alliansetilknytning, så er dagens Europa preget av nye allianser mellom øst og vest og et EU som i stadig sterkere grad fremstår som drivkraft i europeisk sikkerhetspolitikk. Norge må tilpasse seg endringene i sine omgivelser, i forhold til nye sikkerhetspolitiske trusler og utfordringer, og i forhold til Nato, EU og Russland.

Dagens situasjon stiller det norske Forsvaret overfor utfordringer som kan være mer krevende enn under den kalde krigen. Dokumentet "Den besværlige freden", presentert av Landsdelsutvalget i 2000, fremhever at endringene i trusselbildet i nord ikke gjør at forsvarsbehovet i landsdelen reduseres, men tvert i mot at Forsvarets drift og struktur nå må omorganiseres og tilpasses de nye utfordringene. Samtidig forblir det norske Forsvarets primære oppgave i nord å forsvare norsk suverenitet mot krenkelser utenfra. Norge må ikke komme i en situasjon, der landet har flere militære fartøy i Middelhavet enn i nordlige farvann.

Trusler i nord

Norges geostrategiske betydning og de sterke marine interessene gjør at vi må opprettholde og utvikle vår militære kapasitet i nord. Dette må ses i forhold til de regionale naturressursene, miljøhensyn, forholdet til Russland, en

økende terrorfare og kryssende internasjonale interesser i regionen. Sterke militære basestrukturer i nord vil sammen kunne avverge og løse kriser i området.

Naturressurser og miljø

Barentshavet er i dag et satsingsområde for norsk og russisk petroleumsindustri. Regionen er også i ferd med å bli svært viktig for transitt av hydrokarboner. I takt med denne utviklingen vil presset på miljøet bli hardere. Et større oljeutslipp vil kunne forringe store naturområder i mange år fremover. Det er viktig for Norge å sikre en bærekraftig utvikling av de økonomisk og økologisk verdifulle marine ressursene. For å kunne hindre ulovlig utnyttelse av naturressursene trenger Norge regional tilstedeværelse og maktpolitiske virkemidler.

Med stor sannsynlighet vil Barentshavet i årene fremover øke sin betydning i europeisk og global sammenheng som produksjons- og transportområde for petroleum, så vel som innen fiskeri. I Norge vil dette kunne føre til at det økonomiske tyngdepunkt flytter seg nordover. Behovet for sikkerhet vil øke betraktelig.

Ulykker og redningsarbeid.

Ettersom sjøfarten har økt i Barentshavet, har også behovet for maritim sikkerhet økt. Norske og russiske myndigheter har de siste årene avholdt felles redningsøvelser. I begynnelsen av september 2004 fant øvelsen "Barents-2004" sted. I 2005 planlegges en større redningsøvelse under navn "Barents Rescue". Under denne operasjonen kommer russiske militære fartøy og tropper for første gang til å trene på norsk jord.

Marinen er direkte involvert i oppbyggingen av oljevernberedskap langs norskekysten. Kystskvadronens skip "KNM Valkyrien" utgjør sammen med Kystvaktens "Normand Trym" og Kystverkets "Skandi Beta" kjernen i slepebåtberedskapen i Nord-Norge. Forsvaret har satt sjøfartssikkerhet høyt på dagsordenen, blant annet gjennom

KYBAL-prosjektet (Kystberedskap og aksjonsledelse).

Forsvaret må ha kapasitet til å kunne bistå med tilstrekkelig utstyr og personell i akutte redningssituasjoner. Dette gjelder til havs, men også til lands, som for eksempel ved en ulykke som medfører spredning av kjernefysisk materiale. Det er viktig for sikkerheten i nord at Norge viderefører og styrker samarbeidet med Russland innen redningsarbeid og krisehåndtering.

Militære utfordringer

Det er i dag et godt forhold mellom landene i Barentsregionen. Nordområdene, og først og fremst Murmansk fylke, forblir imidlertid et militærstrategisk svært viktig område for Russland. Selv om den russiske Nordflåten er blitt kraftig redusert siden oppløsningen av Sovjetunionen, så forblir den en av de aller sterkeste militære flåtene i verden. Antallet atomubåter er fortsatt betraktelig og Russland har i regionen en av sine største ansamlinger av strategiske atomvåpen.

Dagens Russland er preget av en betydelig grad av ustabilitet og uforutsigbarhet. Landets sittende makthavere har gjentatte ganger optrådt på en måte som utfordrer internasjonal praksis i forhold til demokratibygging og menneskerettigheter, samt egne konstitusjonelle prinsipper. Noen vil også si at dagens sterkt konsentrerte maktstruktur i Russland gjør at landet i større grad vil kunne opptre autoritært i forhold til utlandet og sine nabostater. Norsk operativt militært nærvær i nord er viktig for å opprettholde stabilitet. Spesielt viktig er dette sett i forhold til den ca. 1700 km lange uavklarte norsk-russiske grensen i Barentshavet.

Terrorisme

I dag anses terrorisme av mange som den største trussel mot global sikkerhet. Russland har de siste årene opplevd en rekke svært alvorlige terrorhandlinger. Til tross for sin beliggenhet langt i nord, er ikke områder som Murmansk fylke garantert sikkerhet mot terrorister.

Mengden radioaktivt materiale i regionen, i Nordflåten, på sivile atomdrevne fartøy, på lagringsplasser for atomavfall, Kola atomkraftverk og et hundretalls fyrtårn, vil tvert imot kunne virke tiltrekkende på terrorgrupper. Også regionens stadig viktigere rolle innen internasjonal petroleumindustri kan bidra til å øke faren for terrorangrep. USAs og EUs sterkere avhengighet av petroleumsressursene i nord, samt Russlands og USAs sterke engasjement i forhold til bekjempelse av terrorisme gjør situasjonen spesielt sårbar. Norge må ha et høyt sikkerhetsnivå på fremtidige olje- og gassinallasjoner i nordområdene. Vi må også være beredt til å delta i sikringen av utenlandske fartøy og installasjoner som kan påvirke vår egen sikkerhet og det marine miljøet i nord.

Kryssende internasjonale interesser

Under Den kalde krigen var de norske nordområdene strategisk viktige for Nato på grunn av nærheten til den sovjetiske grensen og den mektige Nordflåten. I tillegg til at militærstrategiske aspekter fortsatt er viktige, så har områdene fått økt betydning i kraft av petroleumsressursene og den viktige transportøkonomiske beliggenheten. I Barentshavet finnes i dag tildels kryssende internasjonale interesser mellom EU, USA og Russland. Norge må balansere mellom stormaktaktører i øst, vest og sør, og kan i begrenset grad regne med å få gjennomslag for egen politikk. Norge kan i dette bildet ikke ta for gitt at historiske allianseband består i årene fremover. Det er viktig at Norge viser tilstedeværelse i de nordlige havområdene, både økonomisk og militært. Dette er spesielt viktig sett i lys av regionens petroleumsressurser og den uavklarte grensen med Russland.

Forsvaret i nord

På få år er det norske Forsvaret blitt omgjort fra å være et invasjonforsvar til å få alternative oppgaver. Stor vekt legges i dag på mindre enheter, mobilitet og fleksibilitet. Dette kommer tydelig frem i Forsvarsstudiet fra 2000 (FS2000). Alle kystfort er blitt nedlagt og sjøforsvaret har redusert flåten fra 50 til 21 kampfartøyer. I

2003 ble Forsvarets operative hovedkvarter redusert fra to til ett, da Forsvarskommando Nord-Norge flyttet til Stavanger. Det norske Forsvaret har de siste årene gjennomført betydelige kutt. Samtidig forblir Norge blant de landene i Vesten som bruker mest på sitt forsvar. Forsvarsbudsjettet for 2004 er på 29,2 milliarder kroner, det nest høyeste per innbygger i Nato etter USA.

Situasjonen i Nord-Norge må ses i forhold til internasjonale prioriteringer og vurderinger som gjøres på norsk politisk hold. De siste årene er stor vekt blitt lagt på fredsskapende arbeid i internasjonale konfliktområder. På mange måter er Norge blitt en eksportør av sikkerhet., noe landet har fått stor internasjonal anerkjennelse for. Et sterkt økende antall norske soldater har også tjenestegjort i operasjoner i utlandet.

Samtidig er Norge blitt stående ved et sikkerhetspolitisk veiskille. Landet står utenfor mye av det sikkerhetspolitiske arbeidet som gjøres i EU. Den nye grunnlovstraktaten i EU har for eksempel en egen sikkerhetsgaranti for medlemmene. Andre viktige dokumenter, som unionens "Neighbourhood Policy", inneholder dessuten prioriteringer for samarbeid om sikkerhet, energi og miljøspørsmål i forhold til Russland. Som ikke-medlem i EU risikerer Norge å bli stående utenfor i en rekke spørsmål som omhandler europeisk sikkerhet. Dette tvinger Norge til å finne alternative samarbeidsformer med medlemslandene. I tillegg samarbeider EU og Russland i dag på områder som angår Norges sikkerhet, uten at Norge har mulighet til å bidra direkte.

På samme måte som Norge søker å skape fred og sikkerhet i fjerntliggende konfliktområder må landet være en "eksportør" av sikkerhet og stabilitet også i sine nærområder. Dette må gjøres gjennom militær tilstedeværelse i Barentshavet, men også gjennom en alternativ "myk" sikkerhetspolitikk. Barentssamarbeidet er i dag et viktig forum for støtte til demokratiutvikling, det sivile samfunn og relasjoner mellom

politikere og mennesker på tvers av grensene i Barentsregionen, og bidrar på en viktig måte til å styrke sikkerheten i nord.

I årene som kommer, er det i nordområdene at Norge kan komme til å møte sine største sikkerhetspolitiske ufordringer.

Anbefalinger

- Norges sjømilitære kapasitet i nord styrkes.
- Permanente basestrukturer for alle forsvarsgrener i Nord-Norge styrkes, og disse gjøres i stand til å opptre samlet i krisesituasjoner.
- Forsvarets rolle i forhold til miljøovervåking og maritimt redningsarbeid styrkes.
- Forsvarets samarbeid med russiske militære myndigheter styrkes hva gjelder miljøsikkerhet, terrorbekjempelse, edningsarbeid og militære øvelser.
- Arbeid med "myk sikkerhet" gjennom styrking av det sivile samfunn i våre russiske nærområder gis prioritet.

Petroleum

Olje- og gassvirksomhet kan bli en viktig basisnæring i nord. En viktig forutsetning er forutsigbare rammebetingelser som sikrer kontinuerlig letevirsomhet i Barentshavet på norsk sokkel. Barentshavet kan bli Europas nye petroleumsprovins, der vårt langvarige nære forhold til, og samarbeid med, Nordvest-Russland kan bidra til økt verdiskaping knyttet til en ønsket utvikling av samfunn og næringsvirksomhet. Det er også et fremtidig stort potensial for utbygging av petroleumsvirksomhet i Lofoten, Vesterålen og Troms. En viktig premisse for å utløse næringspotensialet i denne virksomheten er at det legges til rette for oppbygging og styrking av utdanning og FoU-aktiviteter, samt utvikling og satsing på miljøteknologi og nedstrømsaktiviteter. En slik satsing vil bidra til en videre utvikling av eksisterende og nye bedrifter med basis i petroleumsnæringen som marked og utviklingsarena. Størst potensial for regional verdiskaping vil utløses gjennom fremtidig utbygginger med landbaserte prosessanlegg.

Norske myndigheter må legge opp til en offensiv, langsiktig og forutsigbar ressurs- og letepolitikk i nord med bred fokus på betydning og muligheter i våre nordområder. Aktiv regional og statlig satsing er nødvendig for å skape positiv nordnorsk økonomisk utvikling i kjølvannet av petroleumsvirksomheten i Barentshavet. Mye tyder på at det finnes store muligheter for utvikling av petroleumsvirksomhet i Nordland og Troms, nærmere bestemt i Lofoten og Vesterålen og i Sør- Troms. Nordnorsk næringsliv, offentlige myndigheter og utviklingsaktører må samles om tydelige og klare fremtidige utviklingsstrategier. Det overordnede mål er at nordnorsk næringsliv skal kunne utnytte fortrinnene som nærheten til petroleumsressursene i nord og den erfaringsbaserte kunnskapen om arktisk kystklima gir.

Olje- og gassreservene i nord

I norsk og russisk del av Barentsregionen, samt i russiske områder som grenser til denne regionen, finnes verdens største gassreserver og enorme oljereserver. Russlands gassreserver er alene beregnet til nær 48.000 milliarder m³, som er 40 % av verdens reserver - det doble av reservene i verdens nest største gassnasjon Iran, og 30 ganger større enn de norske reservene. Oljereservene er konservativt anslått til 60 milliarder fat, eller verdens åttende største, mens amerikanske analytikere har antydnet at volum på hele 300 milliarder fat, som i så fall bringer Russland opp til andre plass etter Saudi Arabia.

På norsk side i Barentshavet finner en hovedsakelig gass, og en anslår disse reservene til 770 milliarder m³. Imidlertid har en fortsatt ikke undersøkt alle interessante områder. Data fra russisk side indikerer blant annet store og uoppdagede gassressurser i strukturer som strekker seg vestover i omstridt område.

Områdene utenfor Lofoten og Vesterålen er geologisk sett meget lovende. Mulighetene for å finne drivverdige mengder olje og gass er tilstede, men kan bare avklares gjennom boring. Store uoppdagede olje- og gassressurser er lokalisert rundt Nordland VI og VII. Hydros beregninger og tall fra oljedirektoratet viser forventede funn tilsvarende 1-2 milliarder fat olje. Med dagens oljepris tilsvarer det verdier for 300-600 milliarder kroner.

Utfordringer og muligheter

Utviklingen innenfor petroleumssektoren stiller Nord-Norge overfor en rekke utfordringer. Landsdelen har relativt liten spesialkompetanse til å dekke petroleumsindustriens mange behov, arbeidskraftreserven er spredt og relativt liten og leverandørindustrien består i likhet med øvrig næringsliv hovedsakelig av små og kapitalfattige enheter. Kunnskap og erfaring innenfor internasjonal virksomhet

er generelt lav. Fylkene i Nord-Norge har både ulik næringslivsstruktur, og forskjellige forutsetninger for deltakelse i den framtidige petroleumsvirksomheten.

På plussiden finner vi den tunge kompetanseoppbyggingen knyttet til Snøhvit, samt erfaringer enkeltbedrifter i Nord-Norge har opparbeidet seg gjennom oppdrag og aktivitet på russisk side. Dette er erfaring som kan overføres til øvrig næringsliv, samtidig som det inngår som viktig kunnskapsbase i offentlig sektors virksomhet i regionen.

Utviklingen innenfor petroleumssektoren i Nord-Norge og i Nordvest-Russland representerer en enestående utfordring og mulighet. Nordnorsk leverandørindustri er allerede inne i det russiske markedet gjennom leveranser knyttet til utviklingen av oljefeltet Prirazlomnoje i Pechorahavet. De nordnorske fylkeskommunene samarbeider innenfor rammene av Interreg-prosjektet "Barents 2010" med de andre medlemsområdene i Barentsregionen om en felles leverandørutvikling innen olje og gass. Den teknologiske og økonomiske utviklingen vi allerede har sett gjennom realiseringen av Snøhvit kan være starten på en videre utvikling i regionen.

Utviklingen av det store gassfeltet Shtokmanskoje i russisk del av Barentshavet vil ventelig bli igangsatt i løpet av få år gjennom et omfattende samarbeid med blant annet norske selskap. Ilandføring og produksjon av LNG er her avgjørende, noe som vil gjøre den kompetanse og erfaring som er bygget på norsk side gjennom Snøhvitprosjektet svært viktig.

Begge de store norske oljeselskapene Hydro og Statoil har inngått intensjonsavtale med de russiske petroleums-gigantene Gazprom og Rosneft, lisensinnehavere til både Shtokmanskoje og Prirazlomnoje. Dette vitner om interesse for samarbeid både på norsk og russisk side. Avtalene med Statoil og Hydro er en milepæl, idet de åpner for norsk deltakelse i Shtokmanskoje og russisk deltakelse i

Snøhvit, samt felles utvikling av anlegg for LNG.

Nye drivverdige funn av gass og olje i den østlige delen av norsk sektor vil ventelig skape behov for nye ilandføringsanlegg og/eller store basefunksjoner lenger øst i Finnmark. En avgjørende forutsetning er at det legges opp til en mer intensiv letevirsomhet. Ved en avtale mellom Russland og Norge om det omstridte området vil det kunne åpnes for leteaktivitet også her. Eventuelle funn av betydning vil kunne gi et godt grunnlag for felles norskrussisk feltutvikling, samt landbaserte funksjoner i Øst-Finnmark og områder i Murmansk fylke nær den norske grensen. Det bør kunne åpnes for leteboring utenfor Lofoten og Vesterålen så snart som mulig, og senest i 2006. En utbygging i dette området vil gi store regionale ringvirkninger, ikke minst i Hålogaland (Lofoten, Vesterålen, Ofoten og Sør-Troms). Det er her uhyre viktig å få til en fremtidig god sameksistens mellom petroleums- og fiskerinæringen. Utbygging med Snøhvit-teknologi (havbunn) vil fjerne mulig konflikt med fiskeriene.

FoU/Utdanning

For at landsdelen selv skal kunne delta i den fremtidige planleggingen og utviklingen av petroleumsindustrien i nordområdene må nødvendig kompetanse skapes gjennom en videreutvikling av forsknings- og utviklingsmiljøene i nord. Det må stimuleres til etablering av samarbeidsrelasjoner internt i landsdelens FoU-miljøer og i forhold til nasjonale og internasjonale forsknings- og utviklingsmiljø. Samtidig må det sikres muligheter for å drive med ny forskning og utvikling innenfor petroleumsområdet ved institusjonene og bedriftene i Nord-Norge.

For at bemanningen av fremtidige oljeutbygginger og installasjoner i størst mulig utstrekning skal skje ved bofast personell med tilknytning til landsdelen, er det viktig å oppruste det nordnorske utdanningstilbudet og drive kompetanseheving rettet mot de fagområder og oppgaver som ska løses

innen denne type industri. Eventuelle tiltak innen opprettelse av nye fagtilbud vil ha betydning for lokal og regional rekruttering. Petroleumssektoren vil etterspørre petroleumsrelaterte ndervisningstjenester, spesielt innenfor tekniske fagområder. Innenfor leverandørindustrien er det nødvendig med stimuleringsiltak for å sikre kompetanseheving.

Både fylkene, Sametinget, Innovasjon Norge og flere kommuner i Nord-Norge arbeider med utvikling og implementering av egne petroleumsstrategier. Disse prosessene har gjennom målidentifisering klargjort ønske/ behov for en rekke konkrete tiltak.

Anbefalinger

- Det innføres helårig letevirksomhet og produksjon i Barentshavet i henhold til norske retningslinjer.
- Det åpnes for prøveboring utenfor Lofoten og Vesterålen i løpet av 2006.
- Utdanningstilbud som dekker petroleumsindustriens behov for kompetanse etableres og videreutvikles i Nord-Norge.
- Forskning på petroleumsrelaterte emner, som også bidrar til å øke FoUaktiviteter i nordnorske bedrifter, prioriteres ved aktuelle nordnorske institusjoner og muliggjøres gjennom et eget program i Forskningsrådet.
- Et eget utviklingsprogram og en virkemiddelordning med lån/tilskudd for kompetanseheving i leverandørindustrien etableres under Innovasjon Norge.

Fiskeressurser - Sjømat

Fiskeri- og sjømatnæringen er grunnleggende for nordområdene. Næringen er flere steder samfunnsbærende og vesentlig for å sikre livskraftige lokalsamfunn i dag og i årene som kommer. Både bevaring, høsting og videreføring av de marine ressursene er og blir viktige elementer for å ivareta nordnorsk vekst, noe som krever omfattende sysselsettingstiltak og næringsstrategier. Utviklingen i næringen de siste årene krever at vi tenker nytt. Norge og Russlands fellesforvaltning av Barentshavet og de store mulighetene som har åpnet seg for norske sjømatprodukter på det russiske marked gjør betydningen av et fortsatt velfungerende fiskerisamarbeid med Russland stor.

Norge har forvaltningsansvaret for noen av verdens største og mest produktive kyst- og havområder. Forvaltningen av fiskeressursene bygger i hovedprinsippet på bærekraftig bruk av havet og ansvarlig høsting av havets ressurser. Fiskebestandene vandrer på tvers av økonomiske soner. Noen bestander har utbredelse inn i internasjonale områder. Derfor er det ofte flere land som fisker på samme bestand. Bestandsberegning består i å kombinere tilgjengelig informasjon fra fisket, dette vil si analysere fangststatistikk, sammen med målinger fra fisketellingstokt. Dette arbeidet danner grunnlag for beregning av anbefalte kvoter. Mørketallene i forhold til ureglementert salg av fangst ved omlasting på åpent hav og dumping av fanget fisk av er sannsynligvis høye. For å sikre en bedre oversikt over ressursuttaket bør det innføres et gjensidig system for norsk-russisk kontroll om bord i fiskebåtene gjennom utplassering av fangstkontrollører. Det er uhyre viktig å ha en kontinuerlig og omfattende overvåking av fiskefeltene. Sammen med andre kontrolltiltak, spiller Kystvakta en helt avgjørende rolle.

Fiskeriene har til alle tider vært preget av svingninger mellom perioder med optimisme og mismot. Dagens situasjon i norsk fiskerinæring føyer seg inn i rekken av alvorlige nedgangsperioder som har store negative konsekvenser for lønnsomhet, sysselsetting og, på lengre sikt, bosetting. Tilbakeslaget i næringen er alvorlig fordi det dreier seg om utfordringer både på råstoffsidene og i markedet samtidig. Stikkord er dårlig ressurstilgang, høyt kostnadsnivå, mangel på stabil arbeidskraft og overkapasitet. Industrien har de siste årene også møtt hard konkurranse fra fiskeindustri i lavkostland. I tillegg har laksenæringen vært inne i en nedadgående syklus med manglende tilpasning mellom marked og produksjonsvolum.

Samtidig representerer norsk sjømatnæring en betydelig nasjonal ressurs både når det gjelder råstoffgrunnlag, og en komplett verdikjede med stor kompetanse og store materielle verdier. Den norske fiskeri- og havbruksnæringen opererer innenfor et svært bredt sett av fangsttyper, innenfor en rekke oppdrettsarter, og med mange typer foredling. På markedssiden har en salg i et globalt marked, med markedsrelasjoner på alle kontinenter. Dette gir grunnlag for videre satsinger. Av samfunnsmessige årsaker er det av svært stor betydning at vi utvikler en sterk sjømatnæring i nordområdene, der denne næringen er samfunnsbærende og avgjørende for å sikre livskraftige lokalsamfunn.

Regionale kvoter

Finnmark fylkeskommune har gjennom prosjektet "Fiskeripolitikk med Finnmarksvri" utarbeidet hovedlinjene i en regional forvaltningsmodell av kystkvoter med mål om å snu den negative trenden.

Hovedlinjene i modellen går ut på at noen kvoterettigheter tildeles regionale, eventuelt lokale, ressurselskaper. Disse rettighetene kan igjen deles ut/leies ut til fiskere mot at de oppfyller en del kriterier som vil bli satt av det enkelte

ressursselskap. Fiskere som opprettholder deltaker- og rettighetskriterier kan leie/få tildelt ekstravote i stedet for å kjøpe kvoter og slik unngå å binde kapital. En forutsetning for å få tildelt ekstravote er at fisker inngår avtale med en industribedrift om for eksempel levering av bestemt kvalitet og om mulig til bestemte tider. Industrien vil på denne måten få mulighet til å sikre seg en jevnere og mer forutsigbar råstofftilførsel, noe som vil føre til økt pris i sluttmarkedet. Det vil bli lettere å få til rekruttering til fiskeryrket ved at ungdom i denne modellen kan leie rettigheter og slipper å kjøpe disse. Rettighetene i ressursselskapet vil ikke kunne selges ut av regionen. En ser for seg flere ulike eierskapsmodeller til kvoteselskapene. Enten rene offentlige kvoteselskaper eller en eierblanding mellom industri, flåte og det offentlige. Det regionalpolitiske nivået vil sammen med Sametinget ha som oppgave å forhandle med statlige myndigheter om kvoter og fastsette den overordnende politikken. Modellen er overførbart til alle fylker eller regioner langs kysten.

Havbruksnæringen

En sentral utfordring for norsk fiskerinæring i årene som kommer blir å sikre en jevnere tilgang av ferskt råstoff av høy kvalitet. I denne sammenheng vil kystflåten ved daglige leveringer, villfisk til mellomlagring, oppføring av villfisk og oppdrett av fisk ha et stort potensial. Her er det muligheter til å styre produksjonen etter markedets behov og ønsker. Det er imidlertid viktig å koordinere villfangst og oppdrett slik at det samlet sett vil bidra til god lønnsomhet.

Innen havbruk har Nord-Norge en rekke naturgitte fortrinn, som et stort, rent og passe beskyttet kystfarvann, et sunt klima for produksjon av høyverdig sjømat og store arealer for dyrking av marin plantebiomasse.

Den positive utviklingen i oppdrettsnæringen på slutten av nittitallet ble sett på som en interessant pilar i norsk sjømatnæring. Overdrevne investeringer i

konsesjoner og sterk kapasitetsoppbygging med norsk kapital i utlandet har i stedet gjort næringen til et kapitalsluk, og forsterket problemene i sjømatnæringen som helhet. Det må legges opp til en revitalisering av både lakseoppdrett og annet marint oppdrett, ved å legge forholdene til rette for refinansiering. Revitalisering kan videre oppnås gjennom fjerning av konsesjonsavgiften eller en overføring av denne til vertskommunene.

Oppdrett av alternative marine arter er et område i vekst. Aktørene er i all hovedsak mindre selskap med lokal tilknytning. Det satses på oppdrett av alternative arter som torsk, kveite, blåskjell og kongekrabbe. Kommunene har i de siste årene vært viktige premisseleverandører for havbruksnæringen gjennom lokal infrastruktur og lokal næringspolitikk, og ikke minst ved kontroll over disponeringen av kystarealene gjennom kystzoneplanlegging. På produksjons- og slakterisiden innen lakseoppdrett har vi på enkelte områder imidlertid sett tendenser til at de direkte virkningene lokalt blir mindre og konsentreres til færre kommuner. Bedriftene konsentrerer i større grad virksomheten. Strukturendringer, både med hensyn til eierskap og driftsmønster og endringer i bedriftsbeskatningen, medfører at lokale ringvirkninger fra næringen er avtakende, til tross for at produksjonen er mangedoblet. Denne utviklingen vil i større grad bidra til ulikheter mellom de kystkommunene som får administrasjon, utskipnings- og servicefunksjoner og de kommuner som bare har produksjonsavdelinger. Enkelte lokalpolitikere og kommuner langs kysten er som følge av denne utviklingen ikke lenger like positive til oppdrettsnæringen. Dette kan resultere i at kommunene prioriterer annen bruk av arealer enn til oppdrettsvirksomhet. For å kunne utløse potensialet innen havbruk er det derfor viktig at kommunene stimuleres til å legge til rette for havbruksnæringen, ved å frigjøre egnede arealer og satse på infrastrukturtiltak.

Andre vekstområder

Norsk fiskerinæring har erfaring med produksjon av et svært bredt sett av produkter. Næringen er og har vært tidlig ute med uttesting av ny teknologi på mange områder og i alle ledd i verdikjeden. Transportsystemene er svært godt utviklet for både frossen og ferskvaredistribusjon. Næringen har derfor teknologisk sett gode muligheter når det gjelder satsing på nye områder.

Dette gjelder også for arbeidet med å utvikle ferskfiletprodukter. Det er et voksende europeisk marked for ferske produkter, men risikoen er her betydelig med behov for langsiktig satsing og mye kapital. For denne type produkter stilles strenge kvalitetskrav, også forbundet med miljøspørsmål. Her har Norge, og særlig Nord-Norge, et pre som kan utvikles videre som markedsføringskonsept.

Utnyttelse av biprodukter og bifangster fra fiskeriene, bruk av planktoniske dyrearter, vegetabiliske vekster og industrielt framstilte fôrmidler er også viktige satsningsområder. Et annet eksempel er kongekrabben, som er en attraktiv råvare med høy etterspørsel i markedet. Det bør kunne høstes mer av denne ressursen, og det må derfor arbeides aktivt for tilføring av høyere og flere kvoter. Forskning på og utvikling av kongekrabbeoppdrett er et område med fremtidsmuligheter.

FoU/Utdanning

Det har vært stilt store forventninger til kompetanseøkningen i næringen og resultater fra økt FoU-innsats. Så langt har innsatsen imidlertid ikke gitt store synlige økonomiske resultater i tradisjonell fiskerinæring. Det er likevel viktig å øke innsatsen på området. Det tar normalt lang tid før resultatene av en slik innsats vises.

I oppdrettsektoren har det skjedd betydelige framskritt innenfor avl, produksjonsteknologi og fôr. Det skjer nå en styrking av den bedriftsinterne FoU-innsatsen innenfor både fiskeindustri og havbruk. Det er også en stor satsing på å

sikre tilgangen på arbeidskraft med høyere utdanning. Det er et stort behov for å skolere norske markedsførere og investorer i russiske forhold. Det må vurderes å styrke utdannings- og forskningsmiljøet i Alta koblinger mot Russland. I tillegg bør universitets- og høyskolemiljøene i Tromsø og Bodø ta et større ansvar for satsing mot et samarbeid med Russland på FoU og utdanningssiden. Ved Høgskolen i Bodø er det etablert et eget senter for internasjonale studier med spesiell fokus på samarbeid med Russland. Et eget eksportmarkedsføringsstudium for fiskerinæringen kan også utvikles med fokus på det russiske markedet.

I det norsk-russiske samarbeidet må en unngå at for mye ressurser settes inn på det naturvitenskapelig området, slik at forskning og kompetanseoppbygging på marked, økonomi, ledelse og organisasjon ikke som før blir en salderingspost.

Selv om samarbeidet mellom de norske og russiske havforskningsinstituttene er godt, er det stadig vanskelig for norske forskningsfartøy å slippe inn i russisk sone. Det er viktig å legge press på russiske myndigheter for å få bukt med dette problemet. Samarbeidet mellom norsk og russisk side innenfor området FoU på fiskerisiden er for øvrig svakt. Det er beklagelig at to land som forvalter Barentshavet og opererer på samme marked samarbeider så dårlig på forsknings- og utdanningssiden. Det bør legges til rette for en utvikling av denne typen samarbeid, med utgangspunkt i de etablerte institusjonene.

Samarbeid med Russland

Mange av tankene om regional forvaltning vil også gjelde for russisk side, som på samme måte som på norsk side merker en stadig uttømming av kvoter i lokalsamfunn til fordel for større rederier og båter. Gjennom Murmanskkorridoren eksisterer allerede et forum for samarbeid mellom Murmansk fylkesadministrasjon og de to nordligste fylkeskommunene i Norge. Samarbeidet har blant annet resultert i en

fiskeriutredning for Barentsregionen, ferdigstilt i 2001. Kystutvikling i et nordområdeperspektiv innebærer et nært samarbeid med Russland på flere nivåer. Blant annet kan Barentssekretariatet vise til prosjektet "Kystutvikling i Nordvest-Russland", som til tross for en del utfordringer i forhold til russisk administrasjon, påpeker potensialet for samarbeid om fiskerinæringsutvikling på regionalt nivå. I dag er det dessverre en svak dialog mellom norske og russiske næringsorganisasjoner, blant annet på grunn av overfiskeproblematikken i Barentshavet. Her er tiden moden for å sette inn tiltak for å bedre samarbeidsklimaet, for eksempel ved gjennomføring av felles prosjekter og institusjonsbygging.

Den sentrale periferi

Aktørene som nå satser på det russiske eksportmarkedet peker på at Nord-Norge alltid har hatt en enorm fordel med nærhet til rike ressurser, men at dette tidligere har vært nedveid av lang avstand til de mest interessante markedene. Dette er nå i ferd med å snu. Da Russland rundt årtusenskiftet kom seg etter en økonomisk knekk, eksploderte markedet. Et av selskapene som har satset stort på det russiske markedet, rapporterer om en økning i eksport av fersk laks for 2003 med 220 % sammenliknet med 2002.

Nord-Norges komparative fortrinn gir store muligheter i det russiske markedet. For eksempel er det bare 2000 kilometer mellom Kirkenes og Moskva, noe som gjøre at norsk fisk kan være på markedet i Moskva i overkant av 3 døgn etter at den fanges. Dette er mulig grunnet en sammenhengende veiforbindelse uten fergeoverganger og lite trafikk over grensen ved Storskog. Gjennom en strømlinjeforming av servicen ved den russiske grensestasjonen kan tidsaspektet bedres. Denne problemstillingen må det arbeides kontinuerlig med. Transportløsningen over Storskog gir et logistisk fortrinn og en svært direkte tilknytning til et marked og en økonomi i vekst. En satsing på transportlinjer som

denne vil gjøre Nord-Norge til den sentrale periferi.

Med fullt ut gjennomførbare tiltak trenger Nord-Norge heller ikke lenger å ha den avstanden til andre markeder som fiskerinæringen tidligere har opplevd. Ved utbygging av flytransportruter østover for ferske sjømatprodukter vil asiatiske importører etter 20 timer kunne viderefremde fersk, nordnorsk fisk på sine markeder. Godstrafikk mellom Narvik og Kina, "The Northern East West freight corridor", er også en av visjonene i dette utviklingsscenariotet. Narvik vil her være en egnet omlastingshavn.

En forlenging av jernbanen fra Nikel til Kirkenes vil åpne for helt nye transportvolum og logistikkløsninger.

Anbefalinger

- Det opprettes et system for gjensidig kontroll på norske og russiske fiskebåter gjennom utplassering av fiskekontrollører.
- Kystvaktas kapasitet styrkes for gjennomføring av utvidet fiskeri- og miljøovervåking, sikkerhetsarbeid og hevding av territorialgrenser.
- Det utvikles et system for regional kvotetildeling i Nord-Norge for å øke verdiskapingen og beholde fiskerimiljøer og lokalsamfunn.
- Det legges til rette for videre utvikling av oppdrettsnæringa i nord, basert på nordnorske forutsetninger, gjennom refinansiering, fjerning av konsesjonsavgiften eller overføring av denne til vertskommunene, stimulering av kommunene til arealavsetting og bedret infrastruktur.
- Det arbeides for tildeling av utvidede og flere kongekrabbekvoter, samt innføring av tiltak for stimulering av kongekrabbeoppdrett.
- Satsing på maritim FoU og utdanning i landsdelen utvides, særlig innenfor fôr, biprodukter, produktutvikling, oppdrett av

marine arter, markedsutvikling, markedsorientering, økonomi og investeringsproblematikk m.m.

- Tilgangen til soner for fisketellingstokt, særlig russisk sone, utvides.
- Samarbeidet mellom Norge og Russland styrkes på områder som forskning og utdanning, og mellom næringsorganisasjoner, herunder opprettelse av et norsk - russisk fiskerisenter ved Murmansk Tekniske Universitet.
- Grenseovergangen på Storskog må raskt utvikles til et profesjonelt, velfungerende transittpunkt for fersk og frossen fisk.
- Nærheten til det russiske og asiatiske marked utnyttes gjennom bedre eksportvilkår og logistikk-løsninger.

Sjøsikkerhet og miljø

Norge har et etablert politisk mål om å optimalisere ressurstilfanget i nordområdene. Dette skal oppnås gjennom en bærekraftig næringsvirksomhet innen petroleum, skipstrafikk, fiskeri og havbruk, som skissert i den nye helhetlige forvaltningsplanen for Barentshavet. En stor miljøutfordring er forurensningsfaren forbundet med skipstransport av petroleum, særlig den økende trafikken av olje fra Nordvest-Russland. Det er viktig å ha et helhetlig blikk på nordområdene. Miljø og sikkerhet fordrer et økt og styrket samarbeid i nord, spesielt mellom Norge og Russland. Dette gjelder også arbeidet for å minimalisere risikoen for atomulykker og spredning av radioaktiv forurensning.

En av de største utfordringene for Norge blir å få til en internasjonal konsensus mellom aktørene i nordlige havområder om en maksimal økologisk sikkerhet og langsiktig bærekraftig høsting av de marine ressurser.

Ved å betone en ansvarlig miljø- og ressursstyring vil Norge opparbeide seg troverdighet som en miljøbevisst nasjon og ansvarlig ressursstyrer i nord. Særlig i samarbeidet med EU og Russland er dette en viktig rolle for norsk ressurs- og utenrikspolitikk.

Barentshavet er et av verdens største sokkelområder er delt mellom Norge og Russland, med et omstridt område på størrelse med norsk sektor i Nordsjøen. Det er påvist store forekomster av gass i Barentshavet og det antas at det også er drivverdige forekomster av olje. I tillegg vil kystområdene utenfor Nord-Norge og Nordvest Russland bli svært viktig for transport av petroleumprodukter til andre deler av verden.

I dag er det bare to områder i nord hvor produksjon er under utvikling. Dette gjelder Snøhvit på norsk sokkel og Prirazlomnoje på russisk sokkel. Det er flere viktige faktorer som må avklares før

en kan forvente en storstilt utbygging av petroleumfeltene i nord. De viktigste er avklaringen med miljø / fiskeriinteresser, hvorvidt det er kommersielt lønnsomme oljefelter, forholdet til utenlandske investeringer på russisk sokkel, en avklaring av omstridt område mellom Norge og Russland, samt enighet om forvaltningen av sokkelen rundt Svalbard. Energi- og ressursproblemer i nord vil uansett få økt betydning for norsk utenrikspolitikk og regional utvikling i Nord-Norge.

Norge må legge til grunn en Barentshavsstandard for all petroleumsvirksomhet i nord inkl. leteboring, produksjon og transport, herunder følgende punkter:

- Sameksistens med andre marine næringer.
- BAT (best available technology) for produksjon, overvåking og oljevern.
- O-utslipp til vann.
- Kontinuerlig videreutvikling av kaldklima teknologi.

Foreløpig uavhengig av fremtidig oljeutvinning på norsk og/eller russisk sokkel i Barentshavet vil petroleumstransporten i nord øke. Dette gjelder transporten av olje fra russiske omlastningshavner i nord og transporten av LNG fra Snøhvit-anlegget. Denne transporten stiller store krav til miljø- og terrorsikkerhet. En tilfredsstillende beredskap kan bare utvikles i et samarbeid mellom Norge og Russland.

Bakgrunnen for den økende russiske oljetransporten i nord er todelt. I første rekke har Russland i dag større oljeproduksjon enn innenlands forbruk og eksisterende eksportruter kan dekke. Dernest påvirker den høye oljeprisen Moskvas politiske vilje til økt eksport samtidig som den spente situasjonen i Midtøsten påvirker USAs interesse for import av olje fra Russland.

Oljeeksporten er allerede mer eller mindre gang fra alle ikke-militære havner i Murmansk og Arkhangelsk fylker. Kapasiteten økes fra år til år, og med den planlagte oljerørledningen fra feltene i

Vest-Sibir kan oljeeksporten med tankere rundt kysten av Kola og Nord-Norge komme opp i 80 til 120 millioner tonn i løpet av en tiårsperiode. En slik eksport vil anslagsvis bety en trafikk av 20 supertankere i uken rett utenfor Europas største kolonier av sjøfugl og gjennom det reneste oppvekstområdet for fisk i Europa.

Russland har lang og god erfaring med navigering i arktiske farvann og Norge har lang erfaring med eksport av olje med skip. Et gjensidig samarbeid basert på de to lands erfaringer, kombinert med ny navigasjonsteknologi og moderne tankere må danne grunnlaget for verdens sikreste oljetransport gjennom noen av de mest krevende og sårbare havområdene i verden. De beste til å utvikle dette samarbeidet er regionale myndigheter og aktører i Barentsregionen.

En rekke tiltak for økt oljevernberedskap langs kysten av Nord-Norge er allerede satt i gang. Dette gjelder nye seilingsleder, utvidet territorialgrense, slepebåter i beredskap, den nye trafikkovervåkningssentralen i Vardø og varslingsavtaler for oljetransport med aktører i Russland. Kystvakta må i fremtida spille en viktig rolle i beredskapsarbeidet.

Når motivasjonen for å oppnå en bedre sikkerhet for oljetransporter fra Russland forbi Norge er stor hos oss, men mindre tilstedeværende i Russland, blir det en norsk utfordring å være pådriver i prosessen. Dette anbefales implementert på flere nivå. Det bør legges til rette for at norsk petroleumsindustri med sine standarder blir samarbeidspartnere med russisk petroleumsindustri i nordområdene. Det norske oljevernet har et godt rykte og har i felles øvelser med russerne vist at de norske operatørene er dyktige. Det russiske oljevernet har bedt om å få overført denne kunnskapen.

Behovet for en styrket beredskap på norsk side er dog enda større. Det anbefales derfor at det opprettes et sikkerhetsfond, hvor en andel av alle inntekter fra den fremtidige petroleumsaktivitet på norsk sokkel i Barentshavet settes av til

oljeverneberedskap. Dette skal komme i tillegg til allerede pålagte sikkerhetskrav fra myndighetene. Fondet skal investere i en styrket sikkerhetsberedskap mellom Norge og Russland i nord og bidra til at denne blir verdens beste, slik at en minimaliserer risikoen for havari med oljetankere. Fondet skal også kunne brukes til innsats for opprensning i eventuelt oljesøl langs kysten av både Nord-Norge og Nordvest-Russland.

Atomsikkerhet

Norsk innsats for sikring av radioaktivt avfall i Nordvest-Russland de siste ti årene har positivt bidratt til at en i dag har et internasjonalt spleiselag for opphugging av utrangerte atomubåter og sikring av atomavfall i de nordnorske nærområdene. Dette er et langsiktig arbeid med hovedformål å hindre radioaktiv forurensning, samt å sikre atominstallasjoner mot tyveri og terrorisme.

Gjennom Handlingsplanen for atomsaker har Fylkesmannen i Finnmark gjennomført en rekke resultatorienterte prosjekter, blant annet gjennom utskifting av radioaktive fyrlykter langs kysten av Kolahalvøya med solcelledrevne fyrlykter. Videre har Fylkesmannens arbeid med utbedring av infrastrukturen og fysisk sikring av Nordflåtens største atomavfallsanlegg i Andreeva-bukta vist at regional nærhet til problemene gir fortrinn i det praktiske arbeidet.

Radioaktivitet og atomavfall skaper ofte frykt hos befolkningen. Det vil også i fremtiden være atominstallasjoner og atomlagre i Nordvest-Russland. Derfor er det viktig at en tilstreber størst mulig regional deltakelse, og dermed forståelse, for prosjekter som gjennomføres.

Atomsikkerhetsarbeidet skal fremover inngå som en integrert del av Barentssamarbeidet. Videre bør deltakelse fra nordnorske bedrifter sikres i det fremtidige norske engasjementet knyttet til atomsikkerhetsprosjekter.

I følge Riksrevisjonens gjennomgang av atomhandlingsplanen, og senere merknadene fra Stortingets Kontroll og Konstitusjonskomité har den norske støtten til sikrere drift av Kola atomkraftverk bidratt til at levetiden for verkets to eldste reaktorer blir forlenget. Dette er i strid med Stortingets forutsetninger og den nordnorske befolkningens ønsker. Det er et stort potensial for alternativ energiproduksjon (vind, vann) og enøk i Nordvest-Russland. Sterkere norsk økonomisk og teknisk bistand til slike prosjekter kan på sikt bidra til at Kola atomkraftverk kan fases ut som elektrisitetprodusent i Nordvest-Russland.

Anbefalinger

- Kystvakten styrkes og beredskapen utvides til å omfatte økt ivaretagelse av miljø sikkerhet.
- Felles norsk-russisk beredskaps-samarbeid styrkes og videreutvikles.
- Den norske ekspertisen på kaldklima teknologi videreutvikles for å bidra til en miljø sikker oljeutvinning. Den norske ekspertisen benyttes aktivt for å få norsk innpass i petroleumsutviklingen i Nordvest-Russland.
- Det opprettes et sikkerhetsfond, hvor en andel av alle inntekter fra den fremtidige petroleumsaktivitet på norsk sokkel i Barentshavet settes av til oljevernebredskap.
- Norges bidrag til atomsikkerhet gjennom infrastrukturiltak i Nordvest-Russland opprettholdes i et langsiktig perspektiv.
- Arbeidet med atomsikkerhetsprosjekter integreres i Barentssamarbeidet, der nordnorsk næringsliv sikres deltakelse.
- Tilrettelegging for norsk-russisk elektrisitetssamarbeid i Barentsregionen økes, med vekt på en fremtidig nedleggelse av Kola atomkraftverk.

Urfolk

Urfolkenes transnasjonale karakter og samfunnsliv representerer en betydelig utfordring i nordområdepolitikken, og virkemiddel- og politikktutvikling som berører urfolkene, må også skje i et utenrikspolitisk perspektiv. Samene lever i både Norge, Sverige, Finland og Russland. I det som i dag er Barentsregionen lever også to andre urfolk; nenetsere og vepsere, samt to minoritetsfolk; komiere og karelere. Spørsmål med tilknytning til urfolkene griper over flere samfunnssektorer. Urfolksdimensjonen er derfor en utfordring i alle felt av nordområdepolitikken, innenfor både ressursforvaltning, miljøvern, olje- og gassutvinning, sjømat, helse og utdanning.

Urfolkene i nord er minoritetsgrupper, og det er derfor naturlig å ta opp spørsmål om rettigheter og medbestemmelse når deres situasjon skal vurderes. Det er en klar målsetting å avklare og sikre urfolkenes rettigheter til land og vann med tilhørende ressurser og medbestemmelse i spørsmål om utnyttelse av disse. Rettighetsspørsmålene er grunnleggende for å bevare urfolksområdene for fremtidige generasjoner. Til tross for sterk marginalisering har urfolkene språk og kultur i varierende grad overlevd, ikke minst der tradisjonell næringsutøvelse er holdt i hevd.

Lokal forvaltning og kontroll er et nødvendig virkemiddel for å sikre befolkningen i området muligheter til selv å nytte eksisterende ressurser. ILO-konvensjon nr. 169 "Om urbefolkninger og stammefolk i selvstendige stater", som Norge ratifiserte i 1990, stiller klare krav til at regjeringen skal *"rådføre seg med vedkommende folk, ved hensiktsmessige ordninger og spesielt gjennom deres representative institusjoner, når det overveies å innføre lovgivning eller administrative tiltak som kan få direkte betydning for dem"*. FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter fra 1966, støtter dette perspektivet.

Reindriften har vært, er og vil forhåpentlig også i lang tid fremover være den viktigste bærer av samisk kultur, språk, tradisjon og dagligliv. Reindriftsmiljøet er en ideell plattform for daglig bruk av samisk språk, og en av grunnpilarene i det samiske samfunnet. Tiltak for å sikre en bærekraftig bevaring av reindriftsmiljøet er derfor avgjørende.

I forhold til sysselsetting er maritim sektor kanskje vel så viktig. Kystfiske er det næringsområdet der de fleste samer har sitt utkomme. Derfor har måten fellesbestandene (fisk og kongekrabbe) i Barentshavet forvaltes på stor betydning for samiske fiskere.

Nordområdepolitikk i urfolksperspektiv

Sametinget har tatt initiativ til å inngå samarbeidsavtaler med de nordnorske fylkeskommunene, for blant annet å få en omforent holdning til utviklingen av nordområdene. Gjennom slike avtaleinngåelser viser fylkeskommunene at de ønsker å ta hensyn til urfolkene interesser i sitt arbeid. Samarbeid mellom Sametinget og fylkeskommunene vil ikke minst være viktig for det grenseoverskridende arbeidet i nord, da det gir muligheter for å bedre koordinere, prioritere og spisse de tiltakene som skal gjennomføres. Også sentralt bør Sametinget få en mer betydelig rolle i forhold til norsk urfolkspolitikk i nord. Sametinget bør i denne sammenheng ikke bare tjene som rådgivende organ, men være en premissleverandør i samarbeid med andre aktuelle parter.

I tillegg til å behandle spørsmål som angår de norske samene vil den norske nordområdepolitikken som en naturlig konsekvens måtte ha et særlig fokus på de russiske urfolkene situasjon.

Den russiske grunnloven av 1993 går langt når det gjelder positive bestemmelser i forhold til urfolk. Den fastsetter at anerkjente prinsipper og regler i folkeretten og forpliktelser i internasjonale avtaler skal utgjøre en del av russisk rett.

Selv om det er gjort formelle grep på russisk side for å sikre urfolkens rettigheter konkretiseres disse ikke på føderalt og regionalt nivå. Urfolkene står overfor vanskeligheter med hensyn til levestandard, velferdstilbud, rettigheter i omleggingsprosessen til markedsøkonomi, problemer med å opprettholde tradisjonell tilgang til naturressursene og nedgang i offentlige helse- og sosialtilbud.

Liberaliseringen av økonomien og økt eksternt tilgang til og utnyttelse av naturen og dets ressurser, medfører økt press på fornybare og ikke-fornybare verdier. Situasjonen utgjør en trussel mot urfolkens tradisjonelle næringer, kultur og samfunnsliv. Utviklingen med manglende ressurser innenfor ordinære samfunnsområder, medfører også at tradisjonelle kulturferdigheter dør ut. Samlet medfører dette en trussel mot urfolkens levekår, kultur, samfunn og fremtidige eksistens. Denne utviklingen er særlig synlig i de russiske nordområdene.

I forhold til andre samarbeidskonstellasjoner i nord har Barentssamarbeidet det absolutt best etablerte og mest omfattende aktivitetsnivået på et praktisk folk-til-folk plan. Barentssamarbeidet vil derfor være et naturlig utgangspunkt for hvordan den fremtidige samarbeidsstrukturen mellom urfolk i nord skal formes. Dette synspunktet deler også det norske Sametinget. Urfolksarbeidet har fra starten av stått sentralt i Barentssamarbeidet.

For å sikre en fortsettelse av det positive urfolkssamarbeidet som har utviklet seg innenfor Barentssamarbeidet må de nødvendige økonomiske ressurser tilføres. Kuttet i bevilgninger til Barentssekretariatets prosjektpott har gått utover de mindre mellomfolkelige prosjektene, kanskje særlig urfolksprosjektene. Det er også nødvendig med økt koordinering mellom det regionale og statlige nivå om finansieringen av urfolksarbeidet. For å bedre situasjonen til urfolkene på russisk side er det i tillegg viktig å støtte arbeidet til de frivillige og

uavhengige urfolksorganisasjonene og institusjonene.

Russiske urfolks levekår

I Russland kommer urbefolkningen svært skjevt ut når det gjelder helse, en utfordring som kommer i tillegg til identitetsproblemer og en regional utvikling som står i veien for en tradisjonell nomadisk livsstil og reinsdyrshold. De siste årene har det foregått en konsentrert satsing på stedsutvikling i den samiske kommunen Lovozero på Kolahalvøya med støtte fra norske og samiske miljøer og finansieringsinstitusjoner. Også i årene som kommer krever den prekære situasjonen for urfolkene på Kolahalvøya en slik innsats for å bedre levekårene for urfolkene i området. Her vil det samiske miljøet på norsk side måtte spille en nøkkelrolle. Helsesituasjonen tilsier at det opprettes et eget program med økonomiske ressurser for tiltak innenfor området "urfolkshelse".

Satsingen i Lovozero har skjedd med tyngde på felter som helse og miljø, og det er også brukt betydelige midler på språk, kultur og dokumentarisk informasjon. Karasjok kommune har i flere år samarbeidet med administrasjonen i Lovozero om et større helseprosjekt som har omfattet oppgradering av det lokale sykehuset, samt et prosjekt for bedring av drikkevannskvaliteten i byen.

I tiden fremover vil det være nødvendig å også satse på en utvikling av det samiske næringslivet, slik at det skapes en grobunn for selvhjelp. Gode og gjennomtenkte næringsprosjekter for urfolksområdene på Kolahalvøya har lenge vært savnet. Det mest iøynefallende og største potensialet for næringsutvikling i urfolksområdene ligger i produksjon, bearbeiding, videreforedling, markedsføring og omsetning av reinkjøtt, samt biprodukter av rein. Med en tamreinsflokk på ca. 70 000 dyr på Kolahalvøya og en aktiv reindriftsbefolkning på ca. 120 personer, vil man ut fra skandinaviske forhold kunne beregne seg til et årsverkpotensial på ca 900, en kjøttproduksjon på 387 tonn pr. år,

samt en førstehåndsverdi på cirka 16 mill. kr. (tall fra 1999). I tillegg kommer det potensialet som biproduktene vil utgjøre. Tilsvarende kalkyle kunne vært utarbeidet for Nenets Autonome Okrug. På denne bakgrunn må man i dag forsøke å knytte kontakter med og støtte aktører på norsk side som er villig til å gjennomføre tiltak på Kolahalvøya og i Nenets innenfor reindrift.

Det er også ønskelig med norsk-russiske tiltak innenfor kompetanseheving og utdanning. Urfolkene på Kolahalvøya har store behov for undervisning i språk, kultur og urfolkstradisjoner. På disse områdene har skolemiljøene på norsk side mye nyttig erfaring å bidra med. For en mer kostnadsbesparende gjennomføring av samarbeidsprosjekter bør muligheten for bruk av nettbasert fjernundervisning og lyd/bilde vurderes.

Anbefalinger

- Urfolkssamarbeid over grensen til Russland konsentreres gjennom Barentssamarbeidet og de økonomiske rammene styrkes.
- Det opprettes et helseprogram for urfolk på russisk side i Barentsregionen.
- Rammevilkårene for urfolks næringsutvikling styrkes.
- Det iverksettes et norsk - russisk utviklingsprogram for å gjenoppbygge og styrke reindriften på russisk side.
- Samarbeidet mellom samiske skoler i Norge og Russland intensiveres , bl.a. gjennom bruk av lyd/ bildeundervisning.

Barentssamarbeidet

Barentssamarbeidet spiller en sentral rolle i Norges forhold til Russland. Arbeidet som det regionale politiske nivå i Nord-Norge har utført i samhandling med det regionale russiske nivå er enestående i norsk utenrikspolitikk etter krigen.

Barentssamarbeidet er et velfungerende, grenseregionalt samarbeidsforum. Det er unikt i internasjonal sammenheng, og en potensielt viktig utenrikspolitiske eksportvare. De tre nordnorske fylkene og Barentssekretariatet har skapt en plattform for samhandling med russiske, finske og svenske myndigheter, organisasjoner og bedrifter som vi ikke trodde var mulig for tiår siden.

Barentssamarbeidet ble etablert i 1993 ved undertegningen av "Kirkeneserklæringen", som formulerte målsetningen og retningslinjene for et samarbeid på regionalt og sentralt nivå mellom Norge, Sverige, Finland og Russland. Det daglige, praktiske samarbeidet foregår i selve Barentsregionen, som i dag består av 13 administrative enheter: Nordland, Troms og Finnmark i Norge; Västerbotten og Norrbotten i Sverige; Oulu, Kainuu og Lappland i Finland; Nenets, Arkhangelsk, Komi, Murmansk og Karelia i Russland.

Norge har de siste elleve år brukt rundt 3 milliarder kroner på Barentssamarbeidet. 300 millioner av disse er bevilget til regionale norsk-russiske prosjekter.

Til sammenlikning skal Norge de nærmeste fem år bruke 10 milliarder kroner på de nye EU-landene. På statsbudsjettet for 2005 er det foreslått avsatt cirka 250 millioner kroner til demokratiutvikling i Kaukasus og Sentral-Asia.

Det regionale Barentssamarbeidet

På det regionale plan er samarbeidet forankret i et bredt samarbeid innen næringsliv, utdanning og forskning, miljø

og helse, kultur og urfolk, samt et praktisk "folk til folk samarbeid" som involverer mange frivillige organisasjoner og enkeltpersoner.

I Regionrådet sitter lokale politikere fra de 13 medlemsområdene. Fra norske side deltar fylkesrådslederne fra Nordland og Troms, og fylkesordføreren fra Finnmark. Regionrådet består også av en representant for urfolkene i regionen. Rådet, som ble etablert for å sikre fylkene og urfolkene innflytelse i samarbeidet, behandler aktuelle saker og gjennomfører tiltak som skal bidra til å sikre en positiv og bærekraftig utvikling i regionen.

Det er viktig, ikke minst for en regions næringsliv og behovet for å være konkurransedyktige på det globale marked, at det regionale nivå selv får delta i en slik type internasjonal nettverksbygging. Dette understrekes i Distriktskommisjonens NOU 2004:19. Det var og er derfor et viktig grep å gi regionnivået såpass mye innflytelse og bestemmelsesrett som det har innenfor Barentssamarbeidet.

Særlig har det norske regionale nivå fått en utstrakt beslutningsmyndighet over den norsk-russiske prosjektfinansieringen. Av de 3 milliardene som er brukt på Barentssamarbeidet siden 1993, er som nevnt i underkant av 300 millioner kanalisert til finansiering av norsk-russiske samarbeidsprosjekt i nord. Disse midlene er bevilget til Barentssekretariatet, som er sekretariat for norsk side i Barentssamarbeidet. Barentssekretariatet er et interfylkeskommunalt selskap, eid av de tre nordnorske fylkene. De siste 11 årene har Barentssekretariatet finansiert rundt 2000 større og mindre prosjekt. Gjennom 3 uavhengige evalueringer de siste årene er det konstatert at disse prosjektene, med svært få unntak, har vært vellykkede.

Barentssamarbeidets regionale nivå er en suksess, og en videreføring og styrking av innsatsen vil være helt naturlig. Barentssamarbeidet og innsatsen for oppbygging av det sivile samfunn i Nordvest-Russland er fredsfremmende.

Samarbeidet i regionen har skapt verdifulle nettverk og mye tillit på tvers av grensene. Det er oppnådd gode resultater innenfor områder som helse, kultur og utdanning.

Næringssamarbeidet med Russland er nå inne i en positiv fase, og det genereres mye ny kunnskap i norske bedrifter om Russland. De siste 3-4 årene har flere vellykkede norsk-russiske nærings-etableringer i nord funnet sted. Flere av disse er finansiert av Barentssekretariatet. Samarbeidet er således med på å skape etterlengtede arbeidsplasser både på norsk og russisk side.

Det å utvise nøkternhet og bygge opp tillit og gode relasjoner gjennom de siste 11 årene har vist seg å være en fornuftig basis for etablering av næringssamarbeid. En fremtidig sterkere satsing på nærings-samarbeid er nødvendig for utviklingen av bærekraftige samfunn, både på norsk og russisk side.

I dette perspektivet må Norge jobbe for et mer fleksibelt arbeidsmarked som innbefatter russisk kompetanse og arbeidskraft. Landsdelen bør derfor gjøres til en forsøksregion for utveksling av arbeidskraft over grensen mellom Russland og Norge på en enklere og friere måte enn i dag.

Rammebetingelsene for en fleksibel gjennomføring av samarbeidsprosjekter og norsk-russisk aktivitet over grensen må styrkes. Her er en bedret service og utvidede arbeidsoppgaver ved det norske generalkonsulatet i Murmansk, gjenåpning av det norske konsulatet i Arkhangelsk og utvidet arbeidsregime ved den grense-stasjonen på Storskog, viktige stikkord. Det vil også være naturlig å bedre visumvilkårene for Barentssamarbeidets offisielle representanter.

For det regionale næringsliv må finansieringsordningene skreddersys og eksportvilkårene forbedres.

”Barentsmilliarden”

En rekke norske bedrifter har de senere årene flagget ut hele eller deler av sin produksjon til lavkostland. Få har ønsket å satse i Russland på grunn av landets økonomiske ustabilitet, vanskelige rammevilkår og regelverk, og manglende kunnskap om disse.

Av de nordiske land utenom Island har Norge minst samhandel med Russland. Den samhandelen som eksisterer i dag domineres i stor grad av sjømat og marine produkter. Potensialet for norsk næringsliv i Russland er betydelig.

Den russiske økonomien har siden krisen i 1998 vokst markant og regelverk og rammevilkår er i dag langt mer forutsigbare. Russland har et høyt kompetansenivå, og lønns- og investeringskostnadene er lave. Det er få andre steder i Europa der den geografiske avstanden til et lavkost-land er så kort som mellom Nord-Norge og Nordvest-Russland. Problemet for nordnorsk næringsliv er blant annet manglende investeringskapital og dårlig erfaringsgrunnlag for investeringer i Russland.

I 1996 besluttet den svenske Riksdagen å bevilge den såkalte ”Østersjømilliarden” som et tiltak for å stimulere til vekst i svensk næringsliv og dermed til økt sysselsetting. Pengene skulle blant annet brukes på prosjekt innenfor næringsmiddelindustri, energi, kunnskapsutveksling, infrastruktur og miljø. Finansieringspakken skulle stimulere til økt handel og investeringer og ellers styrke samarbeidet mellom stater og næringsliv i Østersjøregionen. Dette tiltaket var såpass vellykket at den andre ”Østersjømilliarden” ble bevilget i 1998 for perioden 1999-2003.

For økt stimulering av norsk næringsliv og en videre styrking av norsk-russisk næringssamarbeid foreslås det innføring av en liknende norsk finansieringspakke for Nordvest-Russland. Den svenske modellen, både hva gjelder rammevilkår og tidsperspektiv, bør med visse

justeringer kunne benyttes i Norge. En del av midlene bør øremerkes til nordnorsk samarbeid med aktører i russisk del av Barentsregionen. Forvaltningen av midlene utredes videre i samarbeid mellom sentrale og regionale aktører.

Utdanning og forskning

Utdanning og forskning har vært en del av Barentssamarbeidet siden etableringen i 1993. I dag har dette hovedsakelig form av elevutveksling i videregående skole og studentutveksling mellom universiteter og høyskoler. Deler av dette samarbeidet finansieres av Barentssekretariatet, deler via andre institusjoner. Flaggskip i så henseende er blant annet utvekslingen av språkstudenter mellom Universitetet i Tromsø og Pomoruniversitetet i Arkhangelsk, økonomiundervisningen ved Høgskolen i Bodø og sivilingeniørutdanningen ved Høgskolen i Narvik. Samarbeidet innenfor utdanningsområdet er verdifullt, ikke minst som en viktig del av arbeidet med holdningsskapning, og må videreføres på et høyt nivå.

Forskningssamarbeid har i all hovedsak nå falt ut av Barentsprogrammet, men finansieres sporadisk av Forskningsrådet og mer fokusert via et samarbeidsprogram med Russland. Det økende industrielle presset på ressursene i nord, samt nye politiske utfordringer styrker behovet for ny vitenskapelig kompetanse og forskning i regionen. Dette er utgangspunktet for opprettelsen av en regionalt forankret forskningsinstitusjon.

"Barentsinstituttet"

I samarbeid med etablerte nasjonale og internasjonale forskningsmiljøer vil "Barentsinstituttet" kunne bli en viktig leverandør av samfunnsfaglig forskning i Barentsregionen. Sosiale og økonomiske ringvirkninger av petroleumssatsingen i nord, endrede relasjoner mellom sentrum og periferi og sterkere samarbeid på tvers av de nasjonale grensene vil være viktige forskningsfelt for "Barentsinstituttet".

"Barentsinstituttet" vil også ta for seg Barentssamarbeidet som internasjonalt samarbeidsforum. Med sin sterke forankringen i det regionale politiske nivå, kan Barentssamarbeidet fungere som modell også i andre grenseregioner, som for eksempel i Kaukasus og på Balkan. Denne forskningen kan kalles grensevitenskap, - eller "borderology".

"Barentsinstituttet" er tenkt som en frittstående organisasjon med nære bånd til etablerte forskningsinstitusjoner, både norske og utenlandske. Instituttet vil bli drevet av et mindre antall høyt kvalifiserte, og strengt spesialiserte forskere, samt doktorgradstipendiater og studenter. Det er viktig at instituttet samarbeider nært med de regionale institusjonene i Nord-Norge. Lokalisert i Kirkenes vil "Barentsinstituttet" ha tilgang til Barentssekretariatets ressurser. Instituttets ansatte vil også bo strategisk i forhold til de nasjonale grensene.

Helse

Den russiske delen av Barentsregionen står overfor en dyptgripende demografisk krise, som delvis skyldes migrasjon og synkende fødselstall, men også dårligere helsetilstand i befolkningen. Særlig alvorlig er den økte spredningen av HIV/Aids og multi-resistent tuberkulose.

Det er umulig å tenke seg et bærekraftig samfunn uten å ta helsespørsmålet på alvor. Det regionale helsesamarbeidet over grensen er i utvikling, og både myndigheter, helseinstitusjoner og organisasjoner jobber med utveksling av kompetanse og personell.

Utviklingen av det sivile samfunn utgjør en viktig del av et langsiktig helse- og velferdsarbeid. Barentssekretariatet har derfor tatt initiativ til å samordne arbeidet som allerede gjøres. I november 2004 møttes en rekke frivillige organisasjoner til en konferanse i Murmansk, hvor målet var å kartlegge den samlede innsatsen som gjøres i Nordvest-Russland, og samtidig diskutere nye utfordringer for den frivillige innsatsen.

Internasjonal prosjektsatsing innen helse og sosialsektoren er viktig for å skape stabilitet og utvikling i Russland. Gjennom Barents Helseprogram har Norge kanalisert betydelige midler til helserelaterte prosjekter i Nordvest-Russland. En ny omfattende EU-satsing innenfor helse i nordområdene er nå under oppseiling, på engelsk kalt "The Northern Dimension Partnership for Public Health and Social Well-Being".

Barentssekretariatet vil øremerke regionale midler til helsesamarbeid i 2005. For å møte de store utfordringene helsesituasjonen i Nordvest-Russland stiller Nord-Norge overfor, må det også utarbeides en omfattende strategi for smittevernberedskap i nord. I dette arbeidet må Helse Nord spille en sentral rolle.

Det sentrale Barentssamarbeidet

Barentssamarbeidet på regjeringsplan inkluderer de nordiske land, Russland og EUkommisjonen. Dessuten har viktige europeiske land som Tyskland, Storbritannia, Frankrike og Italia, i tillegg til USA, Japan og Canada, observatørstatus. Dette vitner om den store interessen nordområdene har internasjonalt.

I Barentsrådet drøftes spørsmål som økonomi, miljø, helse og energi. Det at så mange sentrale land deltar i Barentsrådsmøtene og at temaene som behandles er så omfattende og aktuelle gir dette organet i flere sammenhenger et fortrinn fremfor Arktisk råd, der kun arktiske nasjoner deltar.

Med dagens positive utvikling i nordområdene, bør Barentsrådet få den rolle som storpolitisk forum norske myndigheter hadde i tankene ved etableringen i 1993.

Regional utvikling, konkurranseevne og vekstkraft er en overordnet målsetting som må baseres på Barentsregionens fortrinn. Norsk og russisk del av regionen har store ressursmessige fortrinn i forhold til

olje/gass og fisk. Et annet regionalt fortrinn er den særegne kunnskapen regionen forvalter i forhold til samarbeid over grensene.

I et overordnet perspektiv bør det være en prioritet for Norge, som sentral aktør i Barentssamarbeidet, å styrke og aktivt bruke denne kunnskapen.

Barentssamarbeidet kan bli det viktigste instrument i vårt bilaterale forhold til Russland. Barentsrådet må dessuten bli det organ hvor Norge, i tillegg til Russland og de to EU-landene Sverige og Finland, inviterer USA og EU til samarbeid i Nordområdene, blant annet innenfor miljø- og energiområdet. En slik form for invitasjonspolitik viser en offensiv holdning og er særlig viktig på energiområdet. Nordområdene som energileverandør vil i framtiden bli svært attraktivt for supermakten USA, som vil ønske å løsrive en del av sitt energibehov fra Midtøsten. Samtidig vil store energikrevende land som Tyskland, Frankrike og Storbritannia ha store interesser i våre nærområder.

Norge må ikke risikere å bli stående utenfor energisamarbeidet, men snarere bruke EU aktivt som redskap for dialog med Russland. Ved å bruke Barentssamarbeidet som plattform for en slik dialog kan samarbeidet styrkes og utnyttes både som regionalpolitisk og storpolitisk arena, med de synergieffekter og ringvirkninger dette vil gi.

Gjennom en slik satsing risikerer man ikke at Norge, og Nord-Norge spesielt, marginaliseres i forhold til Nordvest-Russland. Det er dermed naturlig at en eksplisitt Nord-Norge-dimensjon blir en del av den utenrikspolitiske satsingen i nordområdene.

Norge må arbeide aktivt for å sterkere koordinering av ressursbruken i nordområdene, det gjelder så vel Nordisk Ministerråd og EU-programmene, som Barentsprogrammet. Den sterke kompetansen og de utbygde sekretariatsfunksjoner som eksisterer på regionalt nivå innenfor Barentssamarbeidet må

kunne nyttes blant annet av Nordisk Ministernivå i stedet for å bygge ut doble funksjoner.

Det er også viktig at videre norsk deltakelse i EU-programmene som virker i nordområdene sikres, slik at mulighetene for samfinansiering av prosjekter i regionen styrkes. På den måten får finansieringsinstitusjonene mer igjen for hver bevilgning.

Som modell for grenseregionalt samarbeid er Barentssamarbeidet unikt. Ingen andre steder i verden har en i utgangspunktet perifer region som omfatter flere nasjoner fått drive samarbeid over grensene på et så utstrakt plan og med så gode resultater.

Innenfor Barentssamarbeidet har det regionale nivå fått utøve utenrikspolitikk uavhengig av hovedstedene. Norske myndigheter, i samarbeid med aktørene i nord, må kunne bruke denne modellen som en hvilken som helst annen eksportvare. Barentssamarbeidet kan tjene som modell for andre grenseregioner, og forhåpentlig bidra til å dempe konflikter.

Myndigheter i Kaukasus og på Balkan har allerede signalisert interesse for å studere oppbyggingen og resultatene av Barentssamarbeidet.

Anbefalinger

- Landsdelen gjøres til en forsøksregion for utveksling av arbeidskraft over grensen mellom Russland og Norge.
- Generalkonsulatet i Murmansk styrkes bemanningsmessig og gis utvidede profileringsoppgaver i forhold til norsk næringsliv og turisme.
- Det norske generalkonsulatet i Arkhangelsk gjenåpnes.
- Grensestasjonene på Storskog og Borisoglebsk holdes døgnåpne.
- Russiske samarbeidspartnere gis flerårige multivisum.

- 1 milliard kroner – "Barentsmilliarden" – avsettes for norsk næringsutvikling i Nordvest-Russland i en femårsperiode.

- Det etableres et "Barentsinstitutt".

- Det utarbeides en omfattende strategi for regionalt smittevernberedskap i nord, sett i lys av den dramatiske økningen av smittsomme sykdommer i Nordvest-Russland.

- Barentssamarbeidet brukes som grunnlag for en ny norsk invitasjonspolitikk ovenfor Russland, USA og EU.

- Koordinering av ressursbruken i Barentsregionen styrkes.

- Barentssamarbeidet markedsføres som en viktig utenrikspolitisk eksportvare.

